

INTERPRETACE LIDSKÝCH PRÁV V ISLÁMSKÉM PRÁVU

PETR OSINA

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika

Abstract in original language

Príspevek sa zaoberá hlavnými aspektmi koncepcie ľudských práv v islámskej právnej kultúre. Táto koncepcia vychádza z teocentrického prístupu, ktorý sa líši od sekulárneho antropocentrického prístupu.

Key words in original language

Lidská práva; Korán; Sunna; teocentrický přístup; antropocentrický přístup.

Abstract

Article deals with the main aspects of the human rights conception in islamic legal culture. This conception comes from the theocentric approach which is different from the secular anthropocentric approach.

Key words

Human rights; Quran; Sunnah; theocentric approach; anthropocentric approach.

Západní koncepce lidských práv je založena na předpokladu, že lidská práva jednotlivců jsou univerzální a tedy aplikovatelná na kohokoli na planetě Zemi. Univerzalita lidských práv odkazuje na univerzální kvalitu a globální akceptaci této ideje.¹ Podle zastánců striktního univerzalizmu musí mít lidská práva stejnou podstatu a být stejně aplikována bez ohledu na kulturní a náboženské aspekty.

Tento přístup je kritizován zastánci kulturního relativismu, jelikož vnímá lidská práva ze „západní“ perspektivy a předpokládá, že standardy zavedené na západě jsou univerzálními normami, z nichž nelze slevit v rámci jiných kultur. V ostatních (nezápadních) kulturách je to často chápáno jako pokus vnutit západní kulturu a hodnoty jiným kulturám. Kulturní relativisté jsou na

¹ Baderin Mashood A., Dialogue among civilizations as a paradigm for achieving universalism in international human rights – a case study with Islamic Law , *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law*, Volume 2, Number 2, 2001, str. 2

druhé straně kritizování kvůli legitimizaci režimů, které utlačují své občany a porušují lidská práva ve jménu kultury či náboženství.²

V debatě ohledně toho, zda etnické tradice, kultura či náboženství mají vliv na lidská práva, stojí islámská kultura v opozici vůči západním koncepcím. Islám (stejně jako křesťanství) vznáší požadavky na univerzalitu. Ostatní náboženské kultury (hinduismus, buddhismus, konfucianismus) nekladou podobné požadavky a mohou proto snadněji koexistovat s jinými kulturami. Křesťanství prošlo narozdíl od islámu sekularizací, přesto si západní civilizace podržela svůj univerzalistický náhled. Islám tento náhled stále zakládá na náboženství.

Jedna skupina muslimských učenců považuje koncept lidských práv za výlučně západní ideu a jakýkoli pokus prosazovat ji v jiných částech světa vnímají jako jinou formu kolonizace a „westernizace“ světa. Na druhé straně jsou zde muslimští učenci, kteří se snaží reinterpretovat náboženská pravidla a přiblížit je západním standardům lidských práv. Samotný fakt, že idea lidských práv vznikla v rámci západní kultury, nemusí znamenat, že je nepřijatelná pro ostatní kultury.³

Základní rozdíl mezi islámskou a západními právními kulturami je v tom, že islámská právní kultura je založena na teocentrickém přístupu, který za ohnisko všeho považuje Boha. V antropocentrické koncepci se za centrální bod označuje člověk. Je to tedy zároveň rozdíl mezi religiózním a sekulárním přístupem. V rámci teocentrického pohledu je Bůh původcem lidského života a tedy originálním garantem lidských práv. Bůh je vševědoucí, zatímco lidské vědění je omezené.⁴ Proto není důvod pro vytváření zákonů, které by chránily jednotlivce – božské právo je dokonalou formou ochrany zájmů jednotlivce i společnosti.

Mezinárodní lidskoprávní dokumenty vycházejí z antropocentrického přístupu, zaručují jednotlivci práva na základě jeho lidské důstojnosti. Svoboda náboženského vyznání je uznána jako jedna ze základních svobod, ale náboženství není považováno za východisko lidských práv. Právě neexistence odkazu na Boha v mezinárodních dokumentech o lidských

² Mayer A. E., *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*, Boulder Colorado: Westview Press, 1999, str. 7

³ Tibi B., *Islam between Culture and Politics*, New York: Palgrave, 2001, str. 214

⁴ viz Korán, súra 3:66: „Hle, zde jste těmi, kteří se hádali o tom, o čem mají nějaké vědění. Proč se tedy hádáte o něčem, o čem vědění nemáte - a Bůh zná nejlépe, zatímco vy neznáte.“

právech vede některé muslimské učence k závěru o irelevantnosti a nezávaznosti těchto aktů pro islámské země.⁵

Můžeme najít několik oblastí, ve kterých tradice a náboženské standardy neumožňují dosáhnout kompromisu mezi západním a islámským pohledem na lidská práva.

Asi nejčastěji diskutovanou otázkou jsou práva žen, kdy mnohé islámské země jsou obviňovány z diskriminace vůči nim, mnohdy uplatňované systematicky (jako například v Afghánistánu za vlády Talibanu). Historie islámu ovšem není historií ponižujícího zacházení se ženami, naopak Korán věnuje ženám značnou pozornost. Islám ve skutečnosti znamenal podstatné zlepšení postavení žen a jejich životních podmínek v tehdejší arabské světě. Korán zavedl zákaz zabíjení novorozeneckých dětí ženského pohlaví, umožnil ženám dědit, omezil praktikování polygamie a přiznal ženám vlastnické právo k obvěnění, které se dříve platilo otci nevěsty. Korán tady zrušil některé dřívější formy diskriminace žen, které byly založeny zvykovým právem.

Lze se setkat s názory, že je nepřijatelné, aby náboženství, které se v počátcích snažilo odstranit znevýhodnění žen dané zvykovým právem, bylo na základě pozdějších interpretací využito jako prostředek k udržení žen v podřízeném postavení.⁶ Náboženské právo šaría samozřejmě odpovídá struktuře patriarchální společnosti, ve které muži disponují vyšším statutem, což není příliš odlišné od křesťanského pojetí. Rozdíl je ovšem v tom, že právo šaría tvoří v mnoha islámských zemích důležitou část právního systému a tudíž normy, které upravují rozdílná práva mužů a žen, jsou vynucována státní mocí. Vzhledem k obecnosti pravidel práva šaría je otázka práv žen vždy záležitostí interpretace. Rovnost mužů a žen je jednou z nejkomplicovanějších oblastí islámského práva a dokonce i liberálnější založení muslimové připouštějí, že jedinou cestou jak se přiblížit mezinárodním standardům lidských práv bez sekularizace je zásadní reinterpretace Koránu.⁷

Další významnou otázkou jsou práva příslušníků ostatních náboženství. Tyto osoby mohou být rozděleny do dvou skupin – lidé knihy (křesťané a židé) a ostatní. Lidé knihy si vždy mohli ponechat své náboženství a byla

⁵ Baderin Mashood A., Dialogue among civilizations as a paradigm for achieving universalism in international human rights – a case study with Islamic Law, *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law*, Volume 2, Number 2, 2001, str. 22

⁶ Mayer A. E., *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*, Boulder Colorado: Westview Press, 1999, str. 98

⁷ Dalacoura K., *Islam, liberalism and human rights*, New York: I. B. Tauris Publishers, 1998, str. 47

jim zaručena určitá ochrana. Příslušníci ostatních náboženství byli považováni za polyteisty nebo nevěřící, kteří musí přijmout islám nebo zemřít. Přes určitou toleranci nemůže islámský stát zajistit takovou míru náboženské svobody jako stát sekulární.

Problém svobody vyznání se týká také samotných muslimů, kteří chtějí konvertovat k jinému náboženství. Jelikož šaría zakazuje přestup k jinému náboženství, hrozí jim za odpadlictví trest. V raných obdobích se podobné jednání trestalo smrtí a i dnes tento trest prosazují konzervativní muslimské autority. Liberální muslimové tvrdí, že neexistuje žádná norma, která by trestala odpadlictví.⁸ Navíc je to v rozporu přímo s Koránem, který říká: „Nebudíž žádného donucování v náboženství!“⁹

Dalším sporným momentem je, že islámské trestní právo v souboru upraveném kanonicky závaznými normami ukládá archaické tělesné tresty - bičování za opilství a křivé nařčení, amputace končetin za krádež a kamenování za cizoložství. Odporují zákazu mučení ve Všeobecné deklaraci OSN (článek 5). Mnozí liberální myslitelé je dnes vykládají jako pouhou nábožensko-etickou výstrahu a soudí, že západní veřejné mínění jejich reálný význam v islámu přeceňuje. Jednoznačnému zákazu brání skutečnost, že jsou z větší části uvedeny v Koránu.

Tak jako v jiných kulturách existují i islámské dokumenty o lidských právech. Několik dokumentů s cílem adaptovat univerzální standardy lidských práv na islámskou právní kulturu bylo vytvořeno různými organizacemi a na mezivládní úrovni.

Největší mezinárodní ohlas si zřejmě získala Všeobecná islámská deklarace lidských práv, kterou vyhlásila v září 1981 v budově UNESCO v Paříži Islámská evropská rada (se sídlem v Londýně). Přes svůj titul si sice nemůže činit nárok na všeobecně uznaný projev muslimského mínění, nicméně znamená významný mezník na cestě zprostředkování mezi islámskou tradicí a moderním liberalismem.

Pařížská deklarace hovoří o zjeveném původu a nezměnitelnosti lidských práv a o povinnosti budovat islámský řád, vyznačující se rovností a svobodou. Celkově deklarace vychází z názoru, že většina práv uvedených ve Všeobecné deklaraci OSN - u níž někteří muslimové kritizují stroze sekulární jazyk - je v zásadě v souladu se šáriou. Hlavním kamenem úrazu zůstává otázka plné náboženské svobody a rovnoprávného vztahu k jiným náboženstvím, rovnoprávnosti žen a tělesných trestů.

⁸ Steiner H., Alston P.: *International Human Rights in Context*, New York: Oxford University Press, 2000, str. 396

⁹ viz Korán, súra 2:256

Obecně lze v islámském světě ve vztahu k lidským právům rozpoznat tři odlišné postoje: nerespektování, doprovázené i otevřeným odmítáním tohoto západního „neislámského“ novotářství; protikladné liberální stanovisko, přijímající plně univerzální pojetí a zavrhuující šariú; a snahy integrovat lidská práva jako součást islámského vlastního duchovního odkazu, určitým způsobem snad i slučitelnou se šariú.

Literature:

- Baderin Mashood A., Dialogue among civilizations as a paradigm for achieving universalism in international human rights – a case study with Islamic Law , *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law*, Volume 2, Number 2, 2001
- Dalacoura K., *Islam, liberalism and human rights*, New York: I. B. Tauris Publishers, 1998
- Mayer A. E., *Islam and Human Rights – Tradition and Politics*, Boulder Colorado: Westview Press, 1999
- Steiner H., Alston P.: *International Human Rights in Context*, New York: Oxford University Press, 2000
- Tibi B., *Islam between Culture and Politics*, New York: Palgrave, 2001

Contact – email

petr.osina@upol.cz